

Konservatisme, nyliberalisme og statsdrift

Høyres syn på statseid industri 1945–1981

Conservatism, Neoliberalism and State Ownership

Håvard Brede Aven

Master 2014

Doktorgradsstipendiat ved OsloMet, Senter for profesjonsstudier.

havard-brede.aven@hioa.no

Ola Innset

Doktorgrad 2017.

European University Institute, Department of History and Civilization (HEC).

ola.innset@eui.eu

SAMMENDRAG

Det har blitt hevdet at Høyres økonomiske politikk i etterkrigsårene stort sett bestod i å «stabbe imot» men la seg trekke med av Arbeiderpartiets økonomiske politikk. I denne artikkelen viser vi imidlertid at Høyre aktivt støttet statseid industri i flere tilfeller, og at Høyre formulerte begrunnelser for dette i tråd med sine konservative idealer. Dette beviser dermed ikke floskelen om at «alle nordmenn er sosialdemokrater», men forteller oss isteden noe om hvordan merkelapper som «konservativ» og «sosialdemokratisk» er sterkt foranderlige. I etterkrigsårene var det høyst uklart for de fleste hva en konservativ økonomisk politikk egentlig innebar, og denne artikkelen kontrasterer og sammenligner Høyres forsøk på å definere dette med den samtidige utviklingen av nyliberalisme som et transnasjonalt politisk prosjekt. De tidlige nyliberalistene ønsket en sterk stat for å legge til rette for markeds mekanismer, noe som eksemplifiserer hvordan bildet av økonomisk politikk som en pendel mellom stat og markeder er forenklende og tidvis misvisende.¹

Nøkkelord

Økonomisk politikk, etterkrigstid, statlig eierskap, konservatisme, nyliberalisme.

1. Vi vil gjerne takke Even Lange for nyttige innspill knyttet til en tidligere versjon av denne artikkelen, samt de anonyme fagfellene og tidsskriftets redaktør for deres bidrag. Alle feil og mangler står for forfatterens egen metaforiske regning.

ABSTRACT

It has been claimed that the Norwegian conservative party Høyre's economic policies in the postwar years amounted to «stubbornly resisting, but eventually going along with» the Labour party, Arbeiderpartiet. This article shows how Høyre in fact actively supported state-owned industry in many cases, and found ways of defending this in line with their conservative ideals. Høyre's policies in these years do not prove the infamous canard that «all Norwegians are social democrats,» but instead tells us something about how the content of labels like «social democratic» and «conservative» are unstable and historically contingent. In the postwar years it was unclear to most what a conservative economic policy really meant, and this article sees Høyre's attempts at defining such a thing in conjunction with the simultaneous development of neoliberalism as a transnational political project, with which Høyre would only come into close contact some decades later. The early neoliberals, organized in The Mont Pèlerin Society from 1947, wanted a strong state to spread and safeguard market mechanisms. Our study thus exemplifies how the image of economic policies as a pendulum swinging between «state» and «market» is a simplification, and often misleading.

Keywords

Economic policies, state ownership, postwar years, conservatism, neoliberalism.

Økonomisk politikk diskuteres gjerne som noe som befinner seg på en akse mellom de metaforiske ytterpunktene «stat» og «marked».² Det antas at politiske aktører enten mener at markeder er best skikket til å løse samfunnsmessige utfordringer og dermed er tilhengerne av en mindre eller «svakere» stat, eller at de mener at stater har bedre forutsetninger for å være drivkraften i økonomien og dermed nedtoner betydningen av markeder og det private næringsliv. En slik dikotomisk forståelsesform tar i liten grad inn over seg i hvor stor grad moderne markedsstrukturer er både skapt av stater og fullstendig avhengige av dem for å kunne fungere, og følges gjerne av en korresponderende analyse av politikk, hvor «stat» befinner seg på venstre side av den politiske aksens mens «marked» er plassert tydelig til høyre. Så også i framstillinger av det norske Høyres historie: Historikere har lagt vekt på partiets slagord om «mer privat, mindre stat», og at dette har innebåret en sterkere markedsorientering og en motstand mot statselskaper.³

I kjølvannet av den andre verdenskrigs krigsøkonomier og mellomkrigstidens økonomiske kollaps var det imidlertid langt fra gitt hva en konservativ eller høyreorientert økonomisk politikk faktisk burde bestå i, og hva man egentlig burde mene om det svært sentrale forholdet mellom marked og stat. Dette preget også Høyres støtte til statsdrift av

2. Se for eksempel DN's leder «Mindre stat» fra 06.04.2014: <http://www.dn.no/meninger/2014/03/06/Skatt/mindre-stat> [lest/sitert: 4.4.2017].

3. Hallvard Notaker, Høyres ideologiske spenninger, *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 2, 2013: 111–119. Notaker argumenterer imidlertid for at *begrunnelsene* for dette har skiftet underveis. Se også Notaker, *Høyres historie 1975–2005: Opprør og moderasjon*, Oslo 2012: 41.

store industriselskaper, noe som går tydelig fram av vår analyse av Høyres standpunkter i to nøkkelsaker i norsk økonomisk historie i andre halvdel av det tjuende århundre: Etableringen av statsselskaper i metallindustri fra 1940-tallet og i oljevirkksomheten rundt 1970. Hvordan begrunnet Høyre at partiet i disse tilfellene gikk inn for et omfattende statlig eierskap?

I vår analyse av Høyres eierskapspolitikk trekker vi veksler på den voksende litteraturen om europeisk nyliberalisme og konservatisme i den tidlige etterkrigstiden. I de samme årene som Høyre lette etter gode konservative løsninger på samtidens problemer, lette en transnasjonal gruppe økonomer, filosofer og journalister etter ikke-sosialistiske alternativer for økonomisk politikk i en forandret verden. Under et første møte i Paris i 1938 gikk gruppen inn for å kalle seg *nyliberalister*, og de første tiårene ble begrepet anvendt både av utenforstående⁴ og tenkere tilknyttet bevegelsen.⁵ I denne artikkelen vil vi benytte begrepet som en analytisk kategori, i tråd med de omfattende studiene som de siste årene har vist at det virkelig var noe nytt med denne gruppens liberalisme.⁶ Ett av de hittil minst forståtte aspektene ved gruppens arbeid var et angrep på *laissez-faire*-liberalismen⁷ og en form for dekonstruksjon av ideen om «frie markeder».⁸ Nyliberalister som Hayek og Röpke argumenterte eksplisitt for å bruke sterke stater, ikke som erstatning for markeder, men for å beskytte og spre markedsmekanismer.⁹

Norske historikere har hittil i liten grad forholdt seg aktivt til disse studiene av høyreorienterte miljøer som var relativt marginale i sin tid, men som skulle få stor innflytelse noen tiår senere. Desto større grunn til å gjøre det nå: Den siste tidens nye forståelser av nyliberalisme som et aktivt forsøk på å bruke stater i markedets tjeneste, i seg selv en nedbrytning av det dikotomiske synet på at sterkere stater går på bekostning av markeder og *vice versa*, kan gjøre oss bedre i stand til å revurdere Høyres navigering i et lignende politisk farvann. Nå vil ingen norske historikere hevde at Høyre var tilhengere av en *laissez-faire*-liberalisme i denne perioden. Tvert imot kan nok antagelsen om at nyliberalistene sto for noe slikt, samt den voksende avstanden mellom det norske Høyre og for eksempel Thatchers variant av nyliberalisme på 1980-tallet,¹⁰ ha bidratt til at norske historikere har

4. C. J. Friedrich, The Political Thought of Neo-Liberalism, *American Political Science Review* 49–42 (1955), 509–525.

5. Milton Friedman, Neo-Liberalism and its Prospects, *Farmand* 17 (1951), 89–93.

6. Se bl.a. Philip Mirowski og Dieter Plehwe (red.), *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, Cambridge, Mass. 2009; Pierre Dardot og Christian Laval, *The New Way of the World: On Neoliberal Society*, Brooklyn, NY 2013; François Denord, *Néo-libéralisme – Version Française*, Paris 2007; Bernhard Walpen, *Die offenen Feinde und ihre Gesellschaft*, Hamburg 2004; Serge Audier, *Néo-Libéralisme(s)*, Paris 2012.

7. Bl.a. kritiseres David Harvey for dette av Philip Mirowski. Se Philip Mirowski, Review of David Harvey, 'A Brief History of Neoliberalism', *Philosophy and Economics* 24, 1 (2008): 111–18, doi:10.1017/S0266267108001715. Se også f.eks. Dardot og Laval, *The New Way of the World*, London 2013, Angus Burgin, *The Great Persuasion*, Cambridge, Mass. 2012; og Daniel Stedman Jones, *Masters of the Universe*, Princeton 2012.

8. Se f.eks. Walter Lippmann, *The Good Society*, New York 2004: 269.

9. Se også Ola Innset, Nyliberalisme – filosofi eller politisk rasjonalitet?, *Agora* 33, 2–3 (2016): 5–32.

10. Godt beskrevet i bl.a. Hallvard Notaker, Moderate affection: The Norwegian Conservative Party between Macmillan and Thatcher, i Helge Pharo og Patrick Salmon (red.), *Britain and Norway: Special Relationships*, Oslo 2012.

sett på nyliberalistene som så forskjellige fra Høyre at sammenligninger ville vært overflø-dige.

Dermed innebærer de siste årenes nyliberalismestudier at det nyliberale prosjektet og Høyre på den ene siden framstår som mer like enn hva som tidligere er blitt antatt, i den forstand at begge tok avstand fra en ren *laissez-faire*-politikk. Denne forståelsen av det nyliberalistiske synet på staten understreker betydningen av å se nøyer på *hvordan* ulike borgerlige grupper og partier ville bruke staten, noe som for Høyres del også innebærer å forstå partiets tilslutning til statlig eierskap. Da trer de mer nyanserte ulikhetene også tydelig fram. Snarere enn å ta utgangspunkt i at det norske Høyre programmatisk var for en mindre stat og at støtte til statlig eierskap dreide seg om pragmatiske avvik fra det partiet *egentlig* mente, vil vi analysere hvordan partiets representanter begrunnet statlig eierskap. Her blir det klart at Høyre argumenterte for langt sterkere bruk av statlig eierskap enn hva det var rom for innen tidlig nyliberal tenkning, og at partiet tidvis også hadde et annet syn på markedet.

Vi ønsker altså ikke å demonstrere en politisk påvirkning fra de kontinentale nylibera-listene på Høyres eierskapspolitikk. At to fenomener ligner hverandre behøver ikke å bety at innflytelse har funnet sted,¹¹ og i den grad Høyres eierskapspolitikk *ikke* ligner tidlig nyliberalisme, utelukker det heller ikke at en sammenligning mellom de to like fullt kan virke oppklarende.¹² Den nyanserte forståelsen av forholdet mellom stat og marked som kommer til uttrykk både i de nyere studiene av nyliberalisme og i originaltekstene til de nyliberalistiske tenkerne, viser seg å være svært nyttig for å forstå Høyres økonomiske poli-tikk i disse årene, til tross for at vi verken ønsker å argumentere for påvirkning eller sym-metri.

Siden innsiktene fra nyere europeisk og amerikansk forskning på nyliberalisme i liten grad er diskutert i studier av norsk liberalisme og konservatisme, vil vi først presentere høy-depunkter fra denne forskningen. Deretter diskuterer vi de eksisterende studiene som har behandlet Høyres eierskapspolitikk i den tidlige etterkrigstiden, og sammenligner Høyres argumentasjon om midlertidig og kompensatorisk statlig eierskap med nyliberalistenes ideer om å redefinere statens rolle. Andre del, om etableringen av statlige oljeselskaper, er basert på en ny analyse av stortingsdebatter, interne notater og referater fra Høyres stor-tingsgruppe i perioden 1970 til 1981, samt arkivmateriale etter Høyres oljepolitiske utvalg fra samme periode.¹³ Avslutningsvis vil vi diskutere hvorvidt Høyres politikk i denne perioden kan forstås som konservativ, og hva som eventuelt måtte skille konservatisme og (ny)-liberalisme i spørsmål om statlig eierskap og økonomisk politikk.

11. Quentin Skinner, *Visions of Politics: Regarding Method*, Cambridge 2002: 74–76.

12. Jf. Jürgen Kocka, Asymmetrical Historical Comparison: The Case of the German Sonderweg, *History and Theory*, 38, 1, 1999.

13. Partiene om Høyres oljepolitikk bygger på en mer utfyllende gjennomgang i Håvard Brede Aven, *Høgres syn på statleg eigarskap i norsk oljeverksemd*, Oslo 2014.

NY LIBERALISME

Etterkrigstiden omtales ofte som «sosialdemokratiets tidsalder»,¹⁴ spesielt i Skandinavia og Storbritannia, men i stor grad også i Europa som helhet. «The war changed everything. A return to the way things had been before 1939 was out of the question almost everywhere», skrev Tony Judt i sin *Postwar – A History of Europe after 1945*.¹⁵ Ifølge Eric Hobsbawm var det begynnelsen på en sosial revolusjon som varte fram til 1990.¹⁶ I enkelte land var ulike kristendemokratiske bevegelser også viktige,¹⁷ og for europeiske konservative framstår etterkrigstiden, ved første øyekast, som noe av en vandring i ødemarken. Både omfattende velferdsordninger og Marshall-planen,¹⁸ men også statseid industri har bidratt til dette bildet.

Det var dette Friedrich Hayek og de andre medlemmene av The Mont Pelerin Society ville til livs. Istedenfor den delvis diskrediterte konservatismen identifiserte disse svært høyreorienterte tenkerne seg med liberalismen, dog ikke uten et ønske om å forandre strømningens stadig mer progressive innhold. Organisasjonen Mont Pelerin Society ble formelt opprettet i 1947 etter initiativ fra østerrikeren Friedrich von Hayek, med finansiering fra blant annet sveitsiske banker og en amerikansk stiftelse.¹⁹ Andre innflytelsesrike medlemmer var økonomene Ludwig von Mises, Lionel Robbins, Frank Knight og Milton Friedman, Italias president Luigi Einaudi og innflytelsesrike tyske økonomer som Wilhelm Röpke og Walter Eucken samt senere finansminister og forbundskansler i Vest-Tyskland, Ludwig Erhardt.²⁰ I årene mellom et første møte i 1938 og stiftelsen i 1947 hadde en lang rekke nyliberalistiske intellektuelle hevdet at det var økonomisk planlegging og statlig styring som hadde ført til totalitære diktaturer i mellomkrigsårene.²¹

På hele siste halvdel av 1800-tallet hadde såkalte *sosialliberalister* eller *new liberals* forsøkt å reformere liberalismen bort fra det rigide *laissez-faire*-dogmet, som blant annet ble utviklet av den såkalte Manchester-skolen og tilsa at stater i størst mulig grad skulle holde seg unna det økonomiske liv. Den sosialliberalistiske strømningen, hvis tidlige tenkere inkluderte John Stuart Mill, Leonard Hobhouse og Thomas Green, nådde noe av et høydepunkt i mellomkrigstiden og de tidlige etterkrigsårene, med intervensjonistisk økonomisk politikk inspirert av John Maynard Keynes' økonomiske teorier og sosiale programmer som den amerikanske *New Deal* og britenes *Beveridge Report*.²² Det var denne venstrevridningen innad i liberalismen som nyliberalistene ville til livs, men de ønsket også å komme

14. Francis Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*, Oslo 2005.

15. Tony Judt, *Postwar – A History of Europe since 1945*, London 2005: 63.

16. Eric J. Hobsbawm, *The Age of Extremes: A History of the World, 1914-1991*, London 2000: 287–319.

17. Jan-Werner Müller, *Contesting Democracy: Political Ideas in Twentieth-Century Europe*, New Haven 2011: 130.

18. Se bl.a. Daniel T. Rodgers, *Atlantic Crossings: Social Politics in a Progressive Age*, Cambridge, Mass. 1998.

19. R. M. Hartwell, *A History of the Mont Pelerin Society*, Indianapolis 1995.

20. Hoover Institution Archives, Mont Pelerin Society, Box 1, Folder 1 Booklets.

21. Se for eksempel Friedrich Hayek, *The Road to Serfdom – The Definitive Edition*, Chicago 2007; Wilhelm Röpke, *The Social Crisis of Our Time*, Chicago 1950. Michael Polányi, *Society, Economics, and Philosophy*, New Jersey 1997; Gustav Cassel, From Protectionism Through Planned Economy To Dictatorship, *International Conciliation*, 303 (oktober 1934): 307–25; Lionel Robbins, *The Economic Basis of Class Conflict and Other Essays in Political Economy*, London 1939.

22. Se f.eks. James L. Richardson, *Contending Liberalisms in World Politics*, Boulder, Colorado 2001: 28–40.

seg videre fra det passivistiske *laissez-faire*-dogmet. Nyliberalistene var dermed enige med sosialliberalistene i at *laissez-faire*-ideologien hadde spilt fallitt og at moderne stater måtte settes i sving i liberalismens tjeneste, men de motsatte seg bestemt at statens rolle skulle gå ut på å redde kapitalismen fra seg selv ved hjelp av redistribusjon og stabiliserings tiltak. På bakgrunn av Mises' og Hayeks bidrag i de såkalte kalkulasjonsdebattene,²³ hevdet nyliberalistene i steden, i forlengelsen av tidligere liberalisters naturalisering av markeder,²⁴ at markeder var den eneste mekanismen som kunne koordinere moderne samfunn.²⁵ For dem gikk statens rolle derfor ut på å beskytte denne mekanismen, blant annet ved å bruke staten for å hindre monopoldannelser.²⁶

Norges eneste medlem i Mont Pelerin Society var ikke en representant fra partiet Høyre, men *Farmand*-redaktøren Trygve Hoff,²⁷ som anså seg selv som liberalist. Det at Mont Pelerin Societys fremste representant i Norge var den nokså isolerte Hoff, har blitt tolket som at «norsk intellektuell nyliberalisme ble et marginalt fenomen» før 1980-tallet.²⁸

På denne tiden hevdet også det konservative *Minervas kvartalskrifts* unge redaktør, Lars Roar Langslet, at Høyres konservatisme stod like fjernt fra en tøylesløs markedsliberalisme som fra Arbeiderpartiets sosialisme.²⁹ Slik posisjonering var en vanlig øvelse i *Minerva*-kretsen så vel som i moderpartiet, særlig i forbindelse med oppgjøret mellom Høyre og den reder- og industrieierfinansierte liberalistiske organisasjonen Libertas på slutten av 1950-tallet. Denne avstandtagningen bidro til at Trygve Hoff, som selv sto nærmere Libertas, hadde liten tiltro til Høyres folkevalgte.³⁰

Deler av den tyske, ordoliberalen varianten av nyliberalisme³¹ kan imidlertid ha funnet veien fra Mont Pelerin til Høyres Hus via de tyske kristendemokratene. Som idéhistori-

23. Se f.eks. Peter Boettke, *Socialism and the Market: The Socialist Calculation Debate Revisited*, London 2000; John O'Neill, *The Market: Ethics, Knowledge and Politics*, London-New York 1998; Johanna Bockman, *Markets in the Name of Socialism: the Left-wing Origins of Neoliberalism*, Stanford 2011.

24. Se bl.a. Philipp H. Lepenies, «Of Goats and Dogs: Joseph Townsend and the Idealisation of Markets – A Decisive Episode in the History of Economics», *Cambridge Journal of Economics*, 38 (2014): 447–57, doi:10.1093/cje/bet024.

25. Philip Mirowski, *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown*, London 2013: 98.

26. Se bl.a. João Rodrigues, «Where to Draw the Line between State and Markets?», *Journal of Economic Issues* 46, 4 (2012): 1007–33, doi:10.2753/JEI0021-3624460409.

27. Hoover Institution Archives, Mont Pelerin Society, Box 1, Folder 1 Booklets. Han koordinerte også de første sonderingsmøtene i Norge for en parallell internasjonal organisasjon som senere ble hetende *The Liberal International*, og hvor partiet Venstre så gikk inn som Norges medlem. Hoover Institution Archives, Hayek Collection, Box 61, Folder 11.

28. Lars Mjøset, Nyliberalisme, økonomisk teori og kapitalismens mangfold, *Agora*, 1, 2011: 56.

29. Johannes Løvhaug, *Politikk som idékamp*, Oslo 2007; Lars Roar Langslet (red.), *Fra den annen front: Utvalgte tekster fra Minervas kvartalskrift 1957–1968*, Oslo 2007.

30. Se også Lars Mjøset, Trygve Hoff, i Håvard Friis Nilsen og Chr. Anton Smedshaug (red.), *Troen på markedet*, Oslo 2011: 188 ff.

31. De tyske ordoliberalistene var en gruppe økonomer og jurister basert i Freiburg. De var også kjent som Freiburg-skolen, men blir kalt ordoliberalister på grunn av deres vektlegging av såkalt *Ordnungspolitik* og deres tidsskrift *ORDO*. Se f.eks. Ralf Ptak, Neoliberalism in Germany: Revisiting the Ordoliberal Foundations of the Social Market Economy, i *The Road from Mont Pelerin*, Cambridge, Mass. 2009: 98–139; Peter S. Allen, The Underdevelopment of Keynesianism in the Federal Republic of Germany, i Peter A. Hall (red.), *The Political Power of Economic Ideas – Keynesianism Across Nations*, New Jersey 1989: 263–91.

keren Johannes Løvhaug har vist, ble blant andre Wilhelm Röpke trukket fram som en representant for en revitalisert konservativ tenkning utover 1950-tallet, særlig blant de unge konservative i *Minerva*-kretsen.³² *Minerva*-kretsens kritiske tilpasning av Röpkes og kristendemokratenes ordoliberalisme til sitt eget selverklært verdi-konservative program, antyder at norske konservative også kunne forstå spørsmålet om statens rolle i økonomien på lignende måter som deler av Mont Pelerin Society. Hvordan den norske appropriasjonen av ordolibertalt tankegods foregikk og hvorvidt disse ideene sirkulerte blant Høyres stortingspolitikere er en studie verdt i seg selv, men en slik undersøkelse ligger utenfor denne artikkelens rammer. Like fullt hadde både de norske Høyre-politikerne og de kontinentale nyliberalistene det til felles at de tok avstand fra ren *laissez-faire*-politikk, og førte en prinsipiell argumentasjon for at staten skulle ha en rolle å spille i det økonomiske liv.

HØYRE OG STATLIG EIERSKAP: TIDLIGERE STUDIER

Høyre har ofte blitt framstilt som sterkt kritiske til statlig industridrift, som et parti hvis tilnærming til statlig industrieierskap ifølge Jens Arup Seip bestod i å «stabbe imot, men la seg trekke med».³³ Denne tolkningen preger også Hallvard Notakers siste bind av *Høyres historie*, der han blant annet legger vekt på at Høyre i hele perioden var for nedbygging av statlig eierskap: «For Høyre var det både ideologisk og praktisk, næringspolitisk problematisk at staten tok del i konkurranse med private aktører», siden statsselskapene ikke kunne gå konkurs, hadde rik tilgang på tilskudd og lån, og siden staten også vedtok og håndhevet lovene. På 1970-tallet ble Statoil det ypperste eksemplet på dette: «Det fantes ikke noe sammenlignbart uttrykk for offentlig næringsdrift i Norge».³⁴ Merrie G. Klapps mye siterte sammenlignende studier av statlige oljeselskaper presenterer Høyre som konsekvent motstander av statlig eierskap, med det private, redereide Saga som sitt foretrukne oljeselskap. I Tore Jørgen Hanisch' innflytelsesrike bidrag til *Norsk oljehistorie* spiller Høyre også rollen som antagonist til Arbeiderpartiets statsdriftsforkjempere.³⁵ I en nyere oversiktsartikkel skiller Einar Lie seg fra de overnevnte ved å ta utgangspunkt i at statlig eierskap i en rekke selskaper har hatt bred oppslutning blant norske partier. Også han oppsummerer likevel, både her og i den ferskeste oversikten over norsk økonomisk-politisk historie, med at «Høyre var ... egentlig imot hele opprettelsen av Statoil».³⁶

I disse bidragene, samt i trebindsverket om Norsk Hydros historie, blir det statlige oppkjøpet av aksjemajoriteten i Hydro i 1971 forklart som et trekk for å unngå et *rent* statlig

32. Løvhaug 2007: 194 ff. Et innflytelsesrikt og mye brukt slagord – «den sosiale markedøkonomien» – ble også hentet fra de tyske kristendemokratene. Hvorvidt det var dekkende for innholdet i ordoliberalistiske teorier, er et annet spørsmål. Se bl.a. Keith Tribe, *Strategies of Economic Order – German Economic Discourse, 1750–1950*. Cambridge 1995, 203–241.

33. Jens Arup Seip, *Dyd og nødvendighet: Høyres historie gjennom hundre år*, Oslo 1980: 70.

34. Hallvard Notaker, *Høyres historie 1975–2005: Opprør og moderasjon*, Oslo 2012: 110–111.

35. Tore Jørgen Hanisch og Gunnar Nerheim, *Fra vantro til overmøt*, Oslo 1992; Merrie G. Klapp, *The Sovereign Entrepreneur: Oil policies in advanced and less developed capitalist countries*, Ithaca, N.Y. 1987.

36. Lie baserer seg på Hanisch' framstilling; Einar Lie, *Norsk økonomisk politikk etter 1905*, Oslo 2012: 146; Einar Lie, Context and Contingency: Explaining State Ownership in Norway, *Enterprise and Society* 4, 2016.

oljeselskap. Som Pål T. Sandvik formulerer det, «prøvde regjeringen og særlig Høyre å unngå at det ble etablert et nytt mektig statsselskap i oljesektoren».³⁷ Noen kan ha tenkt langs disse linjene, men det forklarer ikke hvorfor Høyre samtidig åpnet – og senere stemte – for å etablere et nytt rent statsselskap. Selv om flere av disse studiene lykkes i å vise fram motsetninger og nyanser i industripolitikken, kommer det vanlige fortellermessige grepet med å løfte fram Arbeiderpartiet som tilhenger av og Høyre som skeptisk til statlig eierskap i veien for forståelsen av særlig Høyres standpunkter.

Mange Høyre-representanter var riktignok skeptiske til å opprette nye statsselskaper både i metallindustrien og i oljevirksomheten, men Høyre støttet også i en rekke tilfeller aktivt slike etableringer. Francis Sejersteds bind i *Høyres historie* antyder kun kortfattet hvorfor Høyre støttet etableringen av Norsk Jernverk på 1940-tallet.³⁸ I Tore Grønlies standardverk om statsdrift i Norge fra 1945 til 1961, går det fram at Høyre kunne støtte statlig industridrift, men hos Grønlie, som hovedsakelig har studert industriforvaltningen under Arbeiderpartiets regjeringstid, er behandlingen av Høyres standpunkter naturlig nok svært begrenset. I senere tid har også Johannes Løvhaug vist at noen Høyre-representanter kunne argumentere for statlig eierskap, i alle fall i spaltene til *Minervas kvartalskrift*.³⁹ Disse, i motsetning til de nevnte studiene av norsk oljehistorie, viser altså kort til at Høyre støttet etableringen av statsselskap i metallindustrien. De toneangivende framstillingene har likevel det til felles at de i svært liten grad undersøker og diskuterer *hvorfor* Høyre sluttet opp om staten som industrientreprenør. Samtidig presenterer flere av disse ideen om selveierdemokratiet som Høyres industripolitiske alternativ til statlig eierskap,⁴⁰ uten å reflektere over at vyene om spredt aksjeeierskap ofte også synes å ha forutsatt midlertidig statlig eierskap.

Så langt foreligger det ikke noen samlet historisk analyse av Høyres syn på statlig eierskap i den tidlige etterkrigstiden og ingen grundige studier av partiets oljepolitikk, og det er dette vi bidrar med her: I og med at Høyre sluttet opp om utstrakt statlig engasjement i oljevirksomheten, slik partiet altså gjorde ved etableringen av statseid metallindustri 25 år tidligere, mener vi det er nødvendig å også forstå partiets argumentasjon for statlig næringsdrift.

KOMPENSATORISK ENTREPRENØRSKAP

I det tverrpolitiske Fellesprogrammet fra 1945 forpliktet stortingspartiene seg til å opprette et statlig norsk jernverk. Høyre kunne riktignok protestere mot både den geografiske plasseringen og pengebruken i årene som fulgte, men tok ikke til orde for å avslutte eller trappe ned statens engasjement. Partiet var mer høylytte i motstanden mot å drive aluminiums-

37. Finn Erhard Johannessen, Asle Rønning og Pål T. Sandvik, *Nasjonal kontroll og industriell fornyelse: Hydro 1945–1977*, Oslo 2005: 323.

38. Francis Sejersted, *Opposisjon og posisjon: Høyres historie 1945–1981*, Oslo 1984; Tore Grønlie, *Statsdrift: Staten som industrieier i Norge 1945–1963*, Oslo 1989.

39. Se Løvhaug 2007.

40. Se også hovedoppgaven som Sejersted baserer seg på: Hans Hjerpekjøn, *Høyre – fra frihetslinje til moderne folkeparti: Høyres nyorientering 1945–61*, Oslo 1982.

verket som den tyske okkupasjonsmakten hadde påbegynt i Årdal i ren statlig regi da dette spørsmålet ble behandlet i 1946, og etter hvert også mot planene om nok et aluminiumsverk i Sunndal. Men selv i dette tilfellet gikk Høyres representanter inn for en betydelig statlig eierdel.

Hvordan begrunnet så Høyre denne svært aktive statlige industripolitikken? Et anlegg som Norsk Jernverk hadde ifølge Sejersted blitt regnet for å være en form for infrastrukturprosjekt – noe også Høyre lenge hadde definert som en statlig oppgave.⁴¹ Den overordnede tankegangen ble oppsummert av Paul Thyness, den unge sekretæren for Høyres programkomité, i en polemikk med en representant fra Libertas på 1950-tallet: Der det var «opp lagte tilfeller av mulig økonomisk ekspansjon, som de private ikke går i gang med» innen alt fra helse og velferdsordninger til infrastruktur og industri kunne staten spille en viktig rolle.⁴² Likeledes begrunnet Sjur Lindebrække i ettertid nyetableringene med at «anleggsomkostningene ville bli av en slik størrelse at alene staten kunne makte å skaffe de nødvendige midler».⁴³

Det var altså en etablert aksept i Høyre for at staten kunne og burde trå til dersom private eiere og selskaper ikke hadde vilje eller evne til å satse. Denne typen begrunnelse for statlig eierskap – som Even Lange har kalt «kompensatorisk entreprenørskap», og som Sejersted har framhevet som en viktig bestanddel i den norske demokratiske kapitalismen – har blitt trukket fram som forklaring på Arbeiderpartiets industripolitikk i etterkrigstiden.⁴⁴ Mens ulike former for offentlig eller kollektiv kontroll over produksjonsmidlene tidligere hadde vært et mål i seg selv for Arbeiderpartiet, overtok produktivitsvekst og industrialisering som overordnede mål utover 1940- og 1950-tallet. Vi kan altså si at Arbeiderpartiet, fra sitt sosialistiske utgangspunkt og Høyre, fra sitt konservative utgangspunkt, fant sammen i dette synet på statens rolle som kompenserende entreprenør.

Selv om C. J. Hambro og Høyres sterke agrarfløy lenge var skeptisk til en rask utbygging av storskala industriproduksjon, fikk den mer industrivennlige «modernistiske opposisjonen» i partiet stadig sterkere innflytelse i løpet av den tidlige etterkrigstiden.⁴⁵ Deler av *Minerva*-kretsen og yngre Høyre-politikere som Thyness kunne også romantisere «små fellesskap» og det tradisjonelle jordbruket, men deres kompromissvennlige holdning til velferdsordninger og andre fellesløsninger innebar at de heller ikke var utpreget kritiske til industrireisning i statens regi. For Arbeiderpartiets del antyder begrepet kompensatorisk entreprenørskap at statlig industrieierskap ikke var et mål i seg selv, men en del av en overordnet industrialiseringsstrategi. For Høyre kom hensynet til industrialisering til å veie tyngre enn hensynet til spredt privat eierskap.

Samtidig understreker det industripolitiske skiftet at også Høyre mente det var nødvendig med en langt større grad av koordinering og planlegging av økonomien enn i mellomkrigstiden. John Lyng hevdet at partiet foretrakk «fri planøkonomi» framfor «sosialistisk

41. Sejersted 1984: 80–83.

42. Sitat fra Paul Thyness, Statens oppgaver, i Langslet 2007. Opprinnelig i *Minerva* i 1958.

43. Sjur Lindebrække, *Tro og tillit: Personlige og politiske erindringer*, Oslo 1983: 69–70.

44. Even Lange, Førsteopponentinnlegg til Tore Grønliens 'Statsdrift', *Historisk Tidsskrift*, 3, 1991; Francis Sejersted, Den norske 'Sonderweg', *Demokratisk kapitalisme*, Oslo 1993.

45. Hjerpekjøn 1982.

byråkrati»,⁴⁶ men statlig industriutbygging ble allikevel ansett som bedre enn ingen industriutbygging. Som Thyness formulerte det, ville det imidlertid «ofte bare være nødvendig for staten å ta initiativet, og senere – mot full kompensasjon – overlate bedriften til private». ⁴⁷ Et slikt ideal om privateid industri synes å ha vært en forutsetning for Høyre, i motsetning til Arbeiderpartiet, som ikke hadde noe klart mål om at statlig etablerte selskaper senere skulle selges til private eiere.⁴⁸ Slik kan begrepet kompensatorisk entreprenørskap anses som vel så dekkende for Høyres målsettinger med statlig industrieierskap som for Arbeiderpartiets.

SELVEIERDEMOKRATI OG STATEN SOM MARKEDETS HJELPER

Britiske konservative hadde vært dypt inne i plan- og velferdstenkning siden før krigen, og delvis som en konsekvens av det klare valgnederlaget i 1945 redefinerte de, under Harold Macmillans ledelse, partiets visjon som «the Property-owning Democracy». I Norge oversatte Høyre dette til «selveierdemokratiet» i partiprogrammet fra slutten av 1950-tallet, og dets industripolitiske uttrykk skulle være opprettelsen av såkalte folkeaksjeselskaper.⁴⁹

Som Hallvard Notaker har påpekt, forutsatte både selveierdemokratiet og den sosiale markedsøkonomien en aktiv bruk av staten for å føre samfunnet i den retningen en ønsket.⁵⁰ Hans Hjerpekjøn har hevdet at selveierdemokratiet åpnet opp for at Høyre «kunne gå inn for populære regjeringsforeslåtte industriprosjekter, samtidig som man kunne gå imot statsdrift og selv lansere et troverdig eiermessig alternativ». ⁵¹ Både Hjerpekjøn og Notaker har imidlertid undervurdert ett viktig moment, nemlig at folkeaksjeselskaper ikke bare var et *alternativ til*, men også langt på vei *forutsatte* etableringen av statsselskaper. Dette hadde Høyre til felles med de tyske kristendemokratenes tilsvarende framstøt for folkeaksjeselskaper, som blant annet innebar salg av *Volksaktien* i det delvis statseide Volkswagen.⁵² De ivrigste forkjemperne for selveierdemokratiet, som daværende Unge Høyre-leder Jan P. Syse, argumenterte eksplisitt for å bruke statseid industri som et middel for å nå målet om selveierdemokratiet: «Når denne industri er i godt gjenge, bør den imidlertid overdras til den alminnelige borger via folkeaksjer». Dermed, mente Syse, «lar vi staten på en aktiv og dynamisk måte arbeide for å skaffe folket virkelig eiendomsrett til ny produksjonskapital». ⁵³ Til tross for slike initiativ på slutten av 50-tallet – og i motsetning til sitt tyske søsterparti – landet imidlertid Høyres stortingsrepresentanter på at aksjeierskap i den statseide metallindustrien var for risikofylt til at man kunne anbefale det til

46. John Lyng, *Fri planøkonomi eller sosialistisk byråkrati?*, Oslo 1948.

47. Thyness 2007 [1958]: 61.

48. For Arbeiderpartiets syn, se Grønlie 1989: 38–44, samt Finn Erhard Johannessen, Asle Rønning og Pål Thonstad Sandvik, *Nasjonal kontroll og industriell fornyelse: Hydro 1945–1977*, Oslo 2005: 23–45.

49. Sejersted 1984: 149 ff.

50. Se blant annet Notaker 2013.

51. Hjerpekjøn 1982: 266.

52. Ulrich Wengenroth, State-Owned Enterprise in Germany, i Pier Angelo Toninelli (red.), *The Rise and Fall of State-Owned Enterprise in the Western World*, Cambridge 2000: 119–20.

53. Jan P. Syse m.fl., *Gjør gode tider bedre: Selveierdemokratiet: Folkekapitalisme – Eiendom for alle*, Oslo 1961: 25–26.

småsparere.⁵⁴ Selv om Høyre regnet statens eierskap som kompensatorisk og midlertidig, så de altså heller ingen reelle eiermessige alternativer i Norge.⁵⁵

Ideer om selveierdemokrati og folkeaksjeselskaper, samt forståelsen av at staten kunne være en kompensatorisk entreprenør, klinger tidvis godt med deler av det nyliberale idégrunnlaget slik det ble utviklet av medlemmene av The Mont Pelerin Society. Alt dette innebærer en anerkjennelse av at markedsøkonomien tross alt ikke vokser fram eller fungerer optimalt *av seg selv*. Dette var også en kongstanke hos mange tidlige nyliberalister, som ville bruke staten aktivt for å skape og understøtte et velfungerende markedssamfunn. «The free market requires an active and extremely vigilant policy»,⁵⁶ skrev Wilhelm Röpke. I prinsippet vurderte ikke nyliberalistene statlige initiativ utelukkende negativt, men snarere etter i hvilken grad disse la til rette for private initiativ. Til tross for at nyliberalister som Röpke og Hayek understreket statens sentrale rolle i å skape og opprettholde 'frie' markeder, blir nyliberalisme i vår tid likevel framstilt som et ønske om at staten skal trekke seg tilbake fra økonomien. Men etterkrigstidens nyliberalisme handlet ikke om et angrep på staten *per se*, men en redefinering av statens rolle, som markedets beskytter og medhjelper i et moderne samfunn koordinert gjennom prismekanismen. Intellektuelt sett var dette kanskje mer raffinert enn Høyres ulike forslag om selveierdemokrati og kompensatorisk entreprenørskap, men i begge tilfeller er det tydelig at synet på høyresiden som motstander av statlig «innblanding» i økonomien er delvis misvisende.

OLJEFUNN OG OPPRETTELSEN AV STATOIL

Norsk oljevirkosomhet begynte for fullt etter Ekofisk-funnene i 1969. Innen oljevirkosomheten så Høyre på statlig eierskap ikke bare som et middel for å bøte på private selskapers manglende evne og vilje til å investere, men som en garanti for nasjonal kontroll over en avgjørende viktig naturressurs og over sentrale industriselskaper. Mens statlig eierskap innen metallindustrien ble sett på som en midlertidig løsning eller et nødvendig onde, ga Høyre full tilslutning til både statlig eierskap over oljeressursene, opprettelsen av et rent statsselskap for å håndtere statens samarbeidsavtaler med internasjonale oljeselskaper, og betydelig statlig eierskap i operative oljeselskaper. I motsetning til hva som var tilfellet med de statlige aluminiums- og jernverkene på 40-tallet, ble det å sørge for at staten fikk en stor andel av oljeinntektene og supplere skatteinntekter med profitt fra industriproduksjonen, en stadig viktigere begrunnelse for at partiet sluttet opp om statlig eierskap i oljeselskapene.

Helt siden den norske staten overtok den betydelige tyske aksjeposten i Hydro etter andre verdenskrig, hadde Høyre argumentert for å selge store deler av statens aksjer i selskapet.⁵⁷

54. Hjerpekjøn 1982: 61–73.

55. I Italia hadde man forsøkt noe lignende med det statlige instituttet for industriell reorganisering (IRI) som ble opprettet i 1933 for først å nasjonalisere og få industrien på fote og deretter privatisere den. Der ble det et reelt problem å finne private som var villige til å ta over, og industrien forble dermed statseid. Franco Amatori, *Beyond State and Market: Italy's Futile Search for a Third Way*, i Pier Angelo Toninelli (red.), *The Rise and Fall of State-Owned Enterprise in the Western World*, Cambridge 2000: 132.

56. Röpke 1950: 228.

57. Sverre A. Christensen, Statlig eierskap og nasjonal kontroll, i Christensen m.fl., *Kapitalistisk demokrati? Norsk næringsliv gjennom 100 år*, Oslo 2003: 96–100.

Partiet snudde imidlertid fullstendig etter at Hydro i 1970 ble det første norske selskapet som deltok i oljeutvinning i Nordsjøen. Nå sørget Borten-regjeringen og Høyres industriminister Sverre W. Rostoft for å initiere et betydelig oppkjøp av Hydro-aksjer for å sikre statlig majoritet i selskapet. Flere historikere – samt Kåre Willoch – har i ettertid framstilt oppkjøpet i Hydro som et taktisk trekk for å unngå at et *nytt* statsselskap ble opprettet.⁵⁸ Det er imidlertid mye som tyder på at dette ikke var et sentralt motiv.⁵⁹ Allerede før kjøpet av Hydro-aksjer ble gjennomført, satte Rostoft ned det såkalte Knudsen-utvalget for å utrede hvordan statens engasjement og eierskap i oljevirksomheten skulle organiseres. Utvalget fikk et temmelig åpent mandat, noe som tyder på at det ikke var avgjort fra Høyres eller regjeringens side hvorvidt det burde opprettes ett eller flere nye statsselskaper.⁶⁰ Da utvalget våren 1971 anbefalte å opprette et statsselskap til å ta hånd om avtalene, sluttet også Høyre opp om forslaget.⁶¹

Når historikere som Hanisch, og Lie med ham, har hevdet at Høyre egentlig var mot opprettelsen av Statoil, bygger de hovedsakelig på en tolkning av protokollen fra ett møte i Høyres stortingsgruppe våren 1972. Vi vil imidlertid hevde at diskusjonene på dette møtet først og fremst viser at Høyre-representantene var i villrede om hvordan vedtaket om opprettelsen av statsselskapet burde formuleres. Stridstemaet i månedene før Stortinget skulle behandle saken var hvorvidt det nye selskapet først og fremst skulle være et holdingselskap, eller om det skulle være integrert etter mønster av de internasjonale oljeselskapene. Det første alternativet ville innebære at det kun forvaltet statsdeltagelsesavtalene, men overlot den faktiske deltagelsen i leting, utvinning og markedsføring av olje til datterselskaper eller andre selskaper. Det andre, som Arbeiderpartiets industripolitiske trosspann Finn Lied og Arve Johnsen gikk inn for, ville innebære at statsselskapet *både* forvaltet avtalene og selv deltok i leting og drift av oljeplattformer. At det skulle opprettes et nytt statlig oljeselskap, og at dette selskapet enten selv eller gjennom datterselskaper kunne delta i alle deler av oljevirksomheten, var Høyre-representantene skjønt enige i, noe som går tydelig fram av både utredningsarbeidet til partiet og de interne debattene.⁶²

Høyre var altså ikke fastlåste motstandere av at statsselskapet også kunne være et operativt selskap. De første årene av 1970-tallet forble partiets holdning til hva det nye statsselskapet skulle gjøre nærmest fullstendig uavklart. Mylderet av ulike modeller fra stortingsrepresentantene og partiets nyopprettede oljepolitiske utvalg inkluderte for

58. Johannessen m.fl. 2005: 323; Hanisch og Nerheim 1992: 166–169, 267–268; Helge Ryggvik, *Til siste dråpe. Om oljens politiske økonomi*, Oslo 2009: 81; Christensen, 2003: 111; Rune Slagstad, *De nasjonale strateger*, Oslo 1998: 512; Kåre Willoch, *Myter og virkelighet*, Oslo 2002: 431–432.

59. Dette har også tidligere oljepolitikere i Høyre, Hans Henrik Ramm, hevdet, jf. Dobbeljtubileum, *offshore.no*, 20.05.2011. http://offshore.no/sak/32647_dobbeljtubileum. [lest 4.4.2017]

60. Johan P. Olsen m.fl., Styring gjennom institusjonsutforming,, i Johan P. Olsen (red.), *Petroleum og politikk*, Oslo 1989: 101; Øyvind Eliassen, *Etableringen av Statoil: En historisk analyse av de politiske premisser for opprettelsen av statsoljeselskapet og dets vedtekter*, Bergen 1991: 42.

61. Riksarkivet, Høyres Hovedorganisasjon, Privatarxiv 0583-2/I/Ib/L0468, Olje- og energipolitikk i 70-årene (heretter RA, PA: 583, 468), Del-innstilling fra Utvalget forut for stortingsdebatten 14. juni 1971. Se også for eksempel Jan P. Syses innlegg i stortingsdebatten, *Stortingstidende* (heretter St.tid.) 1970–71, s. 3217–3220.

62. RA, PA: 583, 468, Innstilling fra Høyres oljepolitiske utvalg til Sentralstyrets møte 28. februar; Stortingsarkivet, Høyres stortingsgruppe 1969–1973, referat fra gruppemøte 24.05.1972 (heretter gruppemøte).

eksempel et forslag om at det statlige holdingselskapet skulle gå inn i et nytt operativt oljeselskap sammen med Hydro, redere, og småaksjonærer.⁶³ Dette kan sees i sammenheng med at norsk økonomisk politikk fra mellomkrigsårene og framover, i motsetning til særlig USA, men også andre deler av Europa, snarere enn å motvirke kartelldannelser og truster, søkte å samle bedrifter til større enheter.⁶⁴ Det er symptomatisk at denne modellen så eksplisitt la vekt på samarbeid mellom ulike eierinteresser framfor konkurranse mellom separate selskaper. Slik også ideen om selveierdemokratiet la mer vekt på det ansvarliggjørende og karakterbyggende ved småsparing og aksjeeierskap,⁶⁵ betonet dette forslaget spredt eierskap framfor reell konkurranse. Dette står i et motsetningsforhold til blant annet Friedrich Hayeks idé om at tradisjonell økonomisk planlegging måtte erstattes med «planlegging for konkurranse».⁶⁶ Mens hverken Høyre eller nyliberalistene som var virksomme på samme tid var mot en aktiv stat, mente de sistnevnte at dens viktigste formål måtte være å sikre markedskonkurranse.

Også nå begrunnet Høyre statlig eierskap med at staten måtte kompensere for manglende investeringsevne i private eiermiljøer. Industriminister Rostoft begrunnet oppkjøpet av Hydro-aksjene med at regjeringen ville styrke de norske interessene i oljevirksomheten, og at det var vanskelig å få «det nødvendige omfang dersom ikke staten i tillegg til sine lovgivnings- og forvaltningsmessige oppgaver i betydelig grad engasjerer seg også økonomisk».⁶⁷ Willoch synes å ha tenkt i lignende baner før etableringen av Statoil, som senhøsten 1971 i et møte mellom Høyres industripolitikere og en gruppe næringslivsledere hvor han sa at «avgjørelsen i spørsmålet om det skal etableres et operativt statlig selskap i høy grad vel også vil avhenge av hva de private selskaper kan makte».⁶⁸

Forståelsen av statens rolle var altså til forveksling lik Høyres begrunnelse for statlig eierskap i fastlandsindustrien. Igjen var det viktigere at potensialet for industriutbygging ble utnyttet til fulle enn at utbyggingen ble gjennomført av private selskaper. Dette kan sies å være i strid med en type markedslogikk som i dag omtales som nyliberal, ideen om at markeds mekanismer alltid vil sørge for mer effektiv ressursutnyttelse enn hva økonomisk planlegging noensinne kan oppnå. Noe av spørsmålet er imidlertid hvordan markeder oppstår og hvordan man best kan legge til rette for dem. En helt sentral del av tidlig nyliberalisme, og da spesielt den tyske, ordoliberalen grenen av denne, gikk altså ut på å bruke staten for å gjøre markeder bedre.⁶⁹ I ordoliberalismen var det spesielt ved hjelp av konkurranse-lovgivning at staten kunne brukes aktivt for å unngå karteller og truster og sikre om ikke «fri» så i hvert fall *bedre* konkurranse, men den samme type logikk gjorde også at tidlige

63. RA, PA: 583, 468, Innstilling; St.tid. 1970–71, s. 2079–20 80, 3217–3220.

64. Lars Thue, Norway: A resource-based and democratic capitalism, i Susanna Fellman m.fl. (red.), *Creating Nordic Capitalism*, Basingstoke 2008.

65. Noe også Løvhaug 2007 og Notaker 2012 påpeker.

66. Hayek 2007: 90.

67. Gjengitt i Hanisch og Nerheim 1992: 167–168.

68. RA, PA: 583, 468. Referat fra Høyres 'Olje-hearing' onsdag 8. desember 1971.

69. Se f.eks. Tribe 1995: 203–241. Tribe mener at ordoliberalistenes ønske om en aktiv stat skiller dem fra nyliberalismen, men oppdaterte studier av sistnevnte viser altså at en aktiv stat «i markedets tjeneste» var en viktig komponent også i mye annen tidlig nyliberal tenkning, og at ordoliberalistene var en viktig del av det transnasjonale nettverket som utviklet nyliberalismen. Se bl.a. Jamie Peck, *Constructions of Neoliberal Reason*, Oxford 2010.

nyliberalister foreslo både generelle rammer og spesifikke tiltak for hvordan staten kunne brukes for å beskytte og understøtte det som ble forstått som prismekanismens spontane virke.⁷⁰

Nyliberalismen skilte seg allikevel fra sosialliberalismen ved å insistere på at statens oppgave var å forbedre markeder på markedets egne premisser. Det var ikke gitt hva dette innebar i praksis, men formålet var å bruke staten til å forsterke de aspektene ved markedsøkonomien som ble ansett som positive, og dermed av flere av dem også omtalt som «spontane». De mer negative aspektene, først og fremst monopoldannelser, kunne man bruke staten til å begrense, og dette ble ofte presentert som mer tilfeldige konsekvenser av markedssamfunnet. Høyres vektlegging av det statlige eierskapet som et kompensatorisk og midlertidig virkemiddel, som preget argumentasjonen på 1940- og 50-tallet, kan minne om et slikt syn på statens rolle i å forbedre markeder på deres egne premisser. Det understreker at hverken de ulike nyliberalistiske variantene eller Høyres økonomiske politikk passer inn i det dikotomiske synet på forholdet mellom stat og marked. Men det var også vesentlige forskjeller, og disse trer enda klarere fram i forbindelse med oljevirkksomheten. Særlig to sider ved Høyres eierskapspolitikk i oljevirkksomheten bryter med en nyliberal forståelse: vektleggingen av nasjonale hensyn og synet på konkurranse.

NASJONALE HENSYN OG STATENS INNTEKTER

For å forstå Høyres støtte til opprettelsen av Statoil og særlig oppkjøpet av aksjemajoriteten i Norsk Hydro, må man også se dette motivet i forbindelse med kravet om nasjonal kontroll. Høyres industripolitiker Olaf Knudson, en tidligere innbitt motstander av statlig eierskap i Norsk Hydro, argumenterte for at selskapets deltagelse på Ekofisk-feltet gjorde statlig eierskap nødvendig: «[D]enne saken står i en særstilling. Og når den står i en særstilling, er det fordi Norsk Hydro har skaffet seg en nokså sentral posisjon når det gjelder nordsjøoljen».⁷¹ Denne sentrale posisjonen måtte forbli på norske hender. EF-debatten og nei-sidens argumentasjon om sjølråderett over naturressurser bidro trolig til at nasjonal kontroll ble et så sentralt tema også i etableringen av oljevirkksomheten i Nordsjøen.⁷² Samtidig kan de borgerlige partiene ha blitt mer på vakt mot såkalt fiendtlige oppkjøp fra utenlandske selskaper.⁷³ Slike hensyn synes imidlertid i liten grad å ha blitt diskutert eksplisitt internt i Høyres stortingsgruppe. Referater herfra peker derimot på at oljereservene i større grad enn andre naturressurser framsto som en strategisk viktig ressurs: «For å antyde den strategiske betydningen av oljefunnene ... regner [man] med at et land trenger et slagskip for hvert borehull», sa forsvarsminister Gunnar Hellesten i et møte i Høyres stortingsgruppe allerede høsten 1970.⁷⁴ Før opprettelsen av Statoil mente flere at kun et statlig selskap

70. Et av de første bidragene innen slik tenkning er Henry C. Simons, *A Positive Program for Laissez Faire*, Chicago 1934.

71. St.tid. 1970–71, sitat s. 2079.

72. Helge Ryggvik, *Norsk oljevirkksomhet mellom det nasjonale og det internasjonale*, Oslo 2000.

73. Christensen 2003.

74. Gruppemøte 17.11.1970.

kunne drive oljevirkksomhet i nordområdene på grunn av hensynet til Sovjetunionen.⁷⁵ Det geopolitiske tilsnittet gjør at Høyres argumentasjon for nasjonal kontroll gjennom statlig eierskap har mye til felles med begrunnelsene for den britiske statens eierskap i British Petroleum,⁷⁶ og med den langvarige tverrpolitiske enigheten om statlig eierskap i Kongsberg Våpenfabrikk.⁷⁷

Selv om slike geopolitiske avveininger spilte inn, var det til syvende og sist hensynet til statens inntekter som var det avgjørende argumentet for et nytt statsselskap i oljevirkksomheten – og dette hensynet ble stadig viktigere etter som oljevirkksomheten vokste. Når Stortinget fordelte særlig lovende oljefelt i andre halvdel av 1970-tallet, foreslo Høyre vel å merke større andeler til Hydro og Saga på disse prospektive feltene enn det Arbeiderpartiet gikk inn for.⁷⁸ I debattene viste Høyre i stadig sterkere grad til at man burde bygge opp flere konkurrerende oljemiljøer. Men partiet la først og fremst vekt på at det å kunne sette ulike teknologiske miljøer opp mot hverandre, ville motvirke en konsentrasjon av ekspertise i Statoil og sørge for at myndighetene kunne hente inn råd og vurderinger fra flere hold.⁷⁹ Det var altså hensynet til effektiv statlig styring av sektoren, ikke nødvendigvis konkurranse i markedet, som veide tyngst.

Høyres støtte til opprettholdelsen av det statlige eierskapet i Statoil og Hydro innebar altså mer enn kompensatorisk finansiering og korrigerende av såkalt «markedssvikt». Den statlige oljepolitikken som ble ført gjennom vilkår i konsesjonsrundene og ved tildeling av leteblokker og oljefelt til oljeselskapene, krevde en vesentlig statlig prioritering mellom selskaper. Johan P. Olsen og Francis Sejersted har hevdet at Statoils ekspanderende og privilegerte posisjon stanget mot grensene for hva man kan kalle en kapitalistisk økonomi.⁸⁰ At også Høyre støttet opp om konsesjonssystemet, har imidlertid vært underkommunisert.

Forslagene om å styrke Hydro og Saga var resultat av interne dragkamper i stortingsgruppen, der mange ville begrense Statoils vekst. Flertallet, som Willoch, mente imidlertid at det ville vært «kjedelig hvis vi nå foreslår salg, og det så 5–10 år senere vil kunne framstilles som om vi gikk inn for salg av Norges gullgrube nr. 1 så fort som mulig».⁸¹ Derfor nærmet, med Høyres samtykke, den samlede statlige eierdelen på hver enkelt blokk seg ofte 90 prosent på slutten av 70-tallet.⁸² I tillegg til de dominerende andelene til Statoil, fikk halvstatlige Hydro de nest største andelene på de mest lovende feltene.

Det kan innvendes at Høyre som opposisjonsparti var nødt til å inngå kompromisser, og at «forutsetningene for mindretallets standpunkter endres etterhvert som flertal-

75. Se blant annet uttalelser fra Per Hysing-Dahl, gruppemøte 24.05.1972.

76. Anthony Sampson, *The Seven Sisters: The Great Oil Companies and the World They Made*, New York 1975: 52–57; Timothy Mitchell, *Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil*, London 2013.

77. Christine Myrvang, *Troskap og flid. 1814–1945*, Oslo 2014.

78. Einar Lie og Christian Venneslan, *Over evne: Finansdepartementet 1965–1992*, Oslo 2010: 184–187.

79. RA, PA: 583, 468, Oljevirkksomheten og Norges fremtid. Motmelding til St.meld. nr. 53 (1979–1980) om virksomheten på den norske kontinentalsokkel: 14.

80. Francis Sejersted, Systemtvang eller politikk: Om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge, i *Er det mulig å styre utviklingen?*, Oslo 2002.

81. Gruppemøter 14.05. og 28.05.1975. Sitat fra Willoch på stortingsgruppemøte 14.05.1975. Høyres standpunkt i stortingsdebattene om Statfjord er referert i St.tid. (1974–75) s. 4901 f.

82. Se for eksempel debatten om tildelingen av den såkalte Gullblokk, St.tid. (1977–78), s. 2268 ff.

let får sine syn vedtatt», som Willoch formulerte det.⁸³ Det er likevel klart at Høyre så på statlig eierskap som et middel for å sikre at inntektene fra oljevirkksomheten gikk til staten. I forbindelse med utbygging av kapitalkrevende metallindustri, hadde Høyre argumentert prinsipielt for at statlig eierskap kun var nødvendig i etableringsfasen. I oljevirkksomheten gjorde imidlertid hensynet til statens inntekter at det var uaktuelt å privatisere Statoil eller å drastisk redusere statens eierandeler på innbringende oljefelt. Vel å merke ble tilslutning til statlig aksjemajoritet i Hydro iblant holdt fram som et taktisk grep for å styrke selskapet på bekostning av Statoil,⁸⁴ men selv under høyrebølgen på slutten av 1970- og begynnelsen av 80-tallet, ble Høyres tilslutning til statlig eierskap i *både* Hydro og Statoil konsolidert snarere enn å svekkes.⁸⁵

Etter at det ble klart at Ekofisk-feltet inneholdt store mengder olje og gass, skrev det Høyre-ledede Industridepartementet at «disse naturressurser skal utnyttes på en slik måte at de kommer hele det norske samfunn til gode».⁸⁶ Prinsippet ble siden gjentatt i partiets egne oljepolitiske utredninger.⁸⁷ Det er verdt å merke seg at dette hensynet ble brukt som argument for at inntektene skulle gå til staten, og for statlig regulering av virksomheten. Slike formuleringer tyder på at Høyre assosierte staten med folket eller nasjonen, og ga uttrykk for en nokså nær kobling mellom staten og *samfunnet* – selv om partiet var uttalt skeptisk til veksten i statens makt.

KONSERVATIV STATSDRIFT?

Som vi har sett har Høyres syn på statens rolle i økonomien vært sterkt variabelt. På 1970-tallet anså Høyre statlig eierskap i oljesektoren som både fornuftig og legitimt. Særlig nasjonale hensyn gjorde at Høyre var langt mer positive til omfattende statlig eierskap enn deres samtidige intellektuelle i The Mont Pelerin Society, som helt fra begynnelsen var en eksplisitt, transnasjonal bevegelse. Samtidig har vi sett at også de sistnevnte på ingen måte var tilhengere av *laissez-faire* eller ønsket staten vekk fra økonomien – isteden forsøkte de å definere hvordan staten kunne handle aktivt for å forsterke markedets egne mekanismer. Dette innovative prosjektet definerte de som liberalt, men med sosialliberalismen som motstander og Edmund Burke som skytshelgen, var det også liten tvil om at det også innebar et forsøk på å trekke liberalismen i en mer konservativ retning.⁸⁸ Ikke ulikt hvordan den politiske venstresiden i årene etter 1989 har vært usikre og famlende i spørs-

83. Gruppemøte 28.05.1975.

84. Se Stortingsarkivet, Høyres gruppestyre, «Norsk Hydro – aksjeutvidelse (St.prp. nr. 8)», notat datert 15.10.1979, vedlagt møteprotokoll fra 16.10.1979.

85. RA, PA: 583, 468, Oljevirkksomheten og Norges fremtid: 14. Se St.tid. (1981–82), særlig argumentasjon fra Arnljot Norwich referert på s. 3389.

86. Sitat fra Innst. S. nr. 294 (1970–71). Innstilling fra den forsterkede industrikomite om undersøkelse etter og utvinning av undersjøiske naturforekomster på den norske kontinentalsokkel m. m., s. 632.

87. RA, PA: 583, 468, *Oljevirkksomheten og Norges fremtid*: 10.

88. C. B. MacPherson har hevdet at Burke forente konservatismen og liberalismen allerede på slutten av 1700-tallet, ved å få den relativt nylig utviklede kapitalismen til å framstå som et resultat av tradisjon og *organisk utvikling*. C. B. MacPherson, *Burke*, Ontario 1980.

mål om økonomisk politikk, kan det hevdes at høyresiden i årene etter 1945 var tilsvarende uklar og utprøvende rundt spørsmålet om hva en konservativ økonomisk politikk virkelig var i en forandret verden. Det nyliberalistiske miljøet var primært et intellektuelt prosjekt, og deres form for høyreorientert tenkning om statens rolle i moderne økonomisk politikk var mer stringent. Den kan også sies å ha fått stor gjennomslagskraft i tiårene fra 1970-tallet. Var så nyliberalistene de virkelige konservative i etterkrigsårene?

Det finnes ingen konservativ ur-tekst, og siden nasjoner og kulturer er ulike, vil de per definisjon ha ulike former for konserverende bevegelser.⁸⁹ Det at konservatisme framstår som så lite enhetlig, forklarer kanskje at det finnes relativt få forsøk på å definere eller analysere konservatisme uten å ty til nominalisme eller rene beskrivelser av politikeres selvforståelser. Den tyske historikeren Jan-Werner Müller foreslår imidlertid fire dimensjoner politisk konservatisme kan operere ut ifra: sosiologisk, metodologisk, estetisk og filosofisk. Sosiologisk konservatisme innebærer at én mektig gruppe i samfunnet prøver å holde fast ved sin makt. Metodologisk konservatisme forutsetter ikke motstand mot endring i seg selv, men vil at endringer skal være vel overveide og foregå sakte. Den estetiske konservatismen er en måte å være i verden på som ikke lar seg fenge av store framtidsvisjoner, men foretrekker det kjente og nostalgiske. Sist har vi den filosofiske konservatismen som mener at det er forskjell på mennesker, og vil forsvare eller innføre hierarkier.⁹⁰ Mer politiserte analyser av konservatisme går langt i å avvise det Müller kaller estetisk og metodologisk konservatisme som skalkeskjul for konservatismens egentlige natur, og forstår isteden konservatismen nesten utelukkende *sosiologisk*, som et forsvar for de gjeldende maktstrukturer.⁹¹

Müllers begrep om metodologisk konservatisme, som minner om Seips spissformulerte karakteristikk av Høyres statsdriftpolitikk som ettergivende spillfekteri, fanger bare delvis Høyres eierskapspolitikk i etterkrigsårene. Aldri før hadde en demokratisk norsk stat *eid* så store deler av produksjonsapparatet, og en konsekvent metodologisk konservatisme ville i alle fall innebære å forsøke å bremse denne endringen. Riktignok kan en slik tilnærming finnes i Høyres skepsis til utbyggingen av Årdal og Sunndal verk og *omfanget* av Statoils virksomhet, men både i tilfellet Statoil og i etableringen av Norsk Hydro som oljeselskap og før det Norsk Jernverk, sluttet partiet aktivt opp om statlig eierskap. Dersom vi legger den sosiologiske konservatismen til grunn, kan det vanskelig hevdes at Høyre var et konservativt parti i perioden vi her undersøker. Hvis vi ser på deres praktiske politikk, er det lite som tyder på at Høyre først og fremst forsøkte å forsvare det bestående i sin eierskapspolitikk. Nå skal det sies at deler av direktørsjiktet i norsk metallindustri også støttet opp om etableringen av statsselskaper på 40-tallet,⁹² så akkurat hvilken eierskapspolitikk som ble oppfattet å være i det privateide næringslivets interesse, er ikke gitt. På den andre siden stod organisasjonen Libertas, som i flere år kanaliserte partistøtte fra norske redere og industri-

89. Jan-Werner Müller, *Comprehending Conservatism: A New Framework for Analysis*, *Journal of Political Ideologies* 11, 3 (oktober 2006): 358–361, doi:10.1080/13569310600924012.

90. Samme sted.

91. Se f.eks. Corey Robin, *The Reactionary Mind: Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, New York 2011.

92. Anne Kristine Børresen, *Drømmer av stål: A/S Norsk Jernverk fra 1940-årene til 1970-årene*, Trondheim 1995; Knut Sogner, *Skaperkraft: Elkem gjennom 100 år 1904–2004*, Oslo 2003.

eiere til Høyre, for en klarere liberalistisk linje med en sterkere motstand mot statsdrift. Men i tillegg til at tilknytningen til Libertas var upopulær blant velgerne (og støtten lenge ble gitt i skjul), var organisasjonen kontroversiell også blant Høyre-politikere, og det endte med et offentlig brudd i 1960.⁹³ Libertas hadde riktignok hatt noe (men vekslende) støtte hos sentrale høyremenn som John Lyng og Sjur Lindebrække, men vidt forskjellige deler av partiet fra den eldre formannen Alf Kjøs til *Minerva*-kretsen tok aktivt avstand.⁹⁴

I forbindelse med 1970-tallets oljepolitikk finnes flere eksempler på nær kontakt mellom Høyre og det private næringslivet – og flere prominente Høyre-politikere hadde bakgrunn fra næringslivsorganisasjonene eller som industriledere. Det som kjennetegner kontakten for øvrig, er likevel tydelige motsetninger mellom Høyres rikspolitikere og for eksempel rederne som stod bak det private oljeselskapet Saga.⁹⁵ Statoil ble en viktig kunde for norske verft i løpet av 70-tallet, og både verftsindustrien og Vestlands-Høyre var mindre kritiske til Statoil enn Høyre sentralt. Det nærmeste samarbeidet var imidlertid ikke mellom Høyre og private selskaper, men mellom Høyre og Hydros ansatte ledere⁹⁶ – et delstatlig selskap som var avhengig av privilegier fra staten for å vokse som oljeselskap. Som helhetlig organisasjon kan ikke Høyre i denne perioden avskrives kun som representant for mektige private eierinteresser, slik for eksempel Merrie G. Klapp har gjort.⁹⁷ Isteden var flere av Høyres forslag preget av et ønske om å handle i *nasjonens* beste, tydeligst i understrekingen av at oljeinntektene skulle tilfalle nasjonen. Noen ganger ble nasjonens beste altså forstått som statlig eierskap.

The Mont Pelerin Societys fokus lå på privat eierskap og konkurransedyktige markeder som den eneste måten å sikre en velfungerende samfunnsorden på. I så måte var det nyliberalistene som representerte den sosiologiske konservatismen ved å utvikle en ny ideologi til forsvar for privat eiendom og kapitalisme, mot demokrati og planlegging. Både Hayek og flere andre MPS-medlemmer var mildt sagt skeptiske til «massenes» evne til å drive rasjonell styring av samfunnet,⁹⁸ og til tross for deres liberalistiske utgangspunkt, hadde kritikken av moderne stater som «svake» og et lett bytte for spesialinteresser mye til felles med en samtidig tenker som Carl Schmitt.⁹⁹ Kritikken av den epistemologiske umuligheten av økonomisk planlegging uten markedsmekanismen, var i så måte en videreføring av tidligere reaksjonære, konservative og liberalistiske kritikker av demokrati og allmenn stemmerett.¹⁰⁰ Under organisasjonens møte i 1960 holdt Hayek likevel sin berømte tale «Why I Am Not A Conservative», hvor han hevdet å ta avstand fra konservative impulser i sin egen forening. Hayek mente konservatismen kun var reaktiv, og at den derfor var blitt trukket

93. Harald Espeli, *Organiseringens makt*, i Christensen m.fl. 2003: 222–225.

94. Løvhaug 2007.

95. Gruppemøte 24.05.1972; RA, PA: 583, Olje- og energipolitikk i 70-årene, «Referat fra Høyres 'Olje-hearing' onsdag 8. desember 1971».

96. Forholdet til Hydros ledelse er beskrevet i Einar Lie, *Oljerikdommer og internasjonal ekspansjon: Hydro 1977–2005*, Oslo 2005.

97. Klapp 1987.

98. Se for eksempel korrespondansen mellom Wilhelm Röpke og Bertrand de Jouvenel, Fonds Bertrand de Jouvenel, Bibliothèque National Française, NAF 28143, Don 9601.

99. Oscar Dybedahl, Nyliberalismens sterke stat, *Vardøger* 16, 36 (2016): 7–22.

100. Se f.eks. Albert O. Hirschman, *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*, Cambridge, Mass. 1991.

mot venstre av etterkrigstidens sosialistiske tidsånd: «But the main point about liberalism is that it wants to go elsewhere, not to stand still».¹⁰¹ Walter Lippmann omtalte i 1937 liberalismen som kapitalismens og den industrielle revolusjons filosofi, og krevde at den måtte være aktivistisk.¹⁰² Dette innebar å bruke staten, og Hayek fulgte opp dette i *The Road to Serfdom* fra 1944 hvor han skrev: «the question whether the state should or should not ‘act’ or ‘interfere’ poses an altogether false alternative, and the term *laissez-faire* is a highly ambiguous and misleading description of the principles on which a liberal policy is based».¹⁰³ Til tross for Hayeks egen avsvergelse av konservativisme-begrepet, er det altså fullt mulig å forstå nyliberalismen som en konservativ retning i begrepets sosiologiske forstand. Retningen innebar også et aktivt forsøk på å pense den politiske liberalismen inn i et mer høyreorientert spor enn hva som var tilfellet med 1800-tallets sosialliberalisme.¹⁰⁴

Ideen om kompensatorisk entreprenørskap har mye til felles med den aktive bruken av statlig makt for å konstruere et bedre markedssamfunn som medlemmene av The Mont Pelerin Society foreskrev. Høyres forsvar for varig statlig industrieierskap ville imidlertid vært utenkelig for de tidlige nyliberalistene, og Høyre synes også å ha lagt langt mindre vekt på konkurranse som organiserende prinsipp for en moderne samfunnsorden. Noen tiår senere ble Mont Pelerin Societys opprinnelige kritikk av monopolisme underminert innenfra, da Chicago-skolen og Milton Friedman la det ideologiske grunnlaget for utvanningen av amerikansk konkurranselovgivning. I en annen kontekst enn mellomkrigstiden og de umiddelbare etterkrigsårene, ga Chicago-økonomene også uttrykk for et mer dikotomisk syn på forholdet mellom stat og markeder, og gikk langt i å hevde at staten skulle «holde seg unna» økonomiske spørsmål (til tross for at de ville den skulle fortsette å styre ved hjelp av pengepolitikken).¹⁰⁵ Christian Dardot og Pierre Laval har beskrevet nyliberalismens radikalisering fra og med 1970-tallet som en *mutasjon*, ettersom senere nyliberalister, i en annen historisk kontekst, tok de tidlige nyliberalistenes ideer til det som for dem var deres mer logiske konklusjoner, uten fortidens forbehold om offentlige tjenester og begrensning av monopoler.¹⁰⁶ Helt fra begynnelsen var også nyliberalismen langt fra noe enhetlig tankesett, men snarere en mangfoldig og stadig foranderlig strømning, holdt sammen av sterke fiendebilder og en enda sterkere tro på prismekanismen som uovertruffent koordinerende prinsipp for det moderne samfunn. Ideer om markedsmekanismer som svar på modernitetens utfordringer var ikke eksplisitt til stede i etterkrigstidens Høyre, men kan sies å ha spilt en tiltakende rolle over hele det politiske spekteret opp mot vår tid.

101. Friedrich Hayek, *The Constitution of Liberty*, Chicago 1972: 397.

102. Walter Lippmann, *The Good Society*, New York 2004: 169.

103. Hayek 2007: 84.

104. Se også Ola Innset, *Reinventing Liberalism: Early Neoliberalism in Context, 1920–1947*, Firenze 2017.

105. Robert van Horn, *Reinventing Monopoly and the Role of Corporations: The Roots of Chicago Law and Economics*, i Mirowski og Plehwe 2009: 204–238.

106. Dardot og Laval 2013: 216.

KONKLUSJONER

Høyres forsøk på å definere et konservativt ståsted i økonomiske spørsmål i etterkrigsårene ledet partiet til betinget, men tidvis sterk støtte til statlig industrieierskap. Dette har blitt underkommunisert av både historikere og eks-politikere, som til dels har framstilt historien om Høyres politikk i ulike perioder som mer koherent enn det egentlig er grunnlag for. Det bidrar til et syn på ideologi og merkelapper som «konservatisme» som noe mer stabilt enn hva som faktisk er tilfellet. Medlemmene av The Mont Pelerin Society var på sin side mer tydelige på at deres lojalitet lå til markedsøkonomien, noe som kun ble forent med en konservativ posisjon flere tiår senere. Høyre lot seg ikke nødvendigvis presse til venstre; deres støtte til statlig eierskap i oljevirkksomheten bør ikke forveksles med et egalitært ønske om for eksempel å redistribuere oljeinntektene. Snarere må man se dette som et uttrykk for at Høyre var et *nasjonalt* konservativt parti som så staten som en legitim representant for nasjonen. I svært tydelig motsetning til de nyliberale intellektuelle som kom fra hele Europa og USA, satte Høyres representanter nasjonen i sentrum og omfavnet kun den globale kapitalismen som saliggjørende kraft flere tiår senere.¹⁰⁷

Vår analyse har vist at Høyres syn på statsdrift besto i mer enn bare å stabbe imot og la seg trekke med i sosialdemokratisk retning. Tvert imot hadde Høyres argumenter for kompensatorisk entreprenørskap tidvis mye til felles med de tidlige nyliberale tenkernes ideer om en aktiv stat; samtidig kunne de begrunne statlig eierskap av mer varig art med en konservativ betoning av nasjonale interesser. Dette viser oss at dikotomien mellom den sosialdemokratiske staten og det nyliberale private markedet er lite egnet for å forstå både Høyres eierskapspolitikk og nyliberal økonomisk tenkning.

107. Nyliberalismens internasjonale karakter framheves som et meget sentralt aspekt av blant annet Quinn Slobodian, *Globalists*, Cambridge, Mass. 2018.